

50-LECIE ZAKŁADU METODYKI GEOGRAFII

Rozwój Dydaktyki geografii na Wydziale Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM wiąże się nieodłącznie z Panią Profesor Marią Czekańską (1902-1991), która była geografem fizycznym należącym do zespołu Profesora Stanisława Pawłowskiego. To właśnie dzięki pracy naukowej, dydaktycznej i organizatorskiej Pani Profesor, Dydaktyka geografii zajęła ważną pozycję w uniwersyteckim kształceniu studentów.

Maria Czekańska urodziła się 24 stycznia 1902 r. w Pniewach, w rodzinie o tradycjach nauczycielskich, w których należy szukać podstaw wybitnych zdolności, zainteresowań i rzetelnego warsztatu badawczego. Dziadek Wojciech Czekański był nauczycielem; natomiast ojciec Władysław Czekański, sekretarz i tłumacz sądowy, interesował się archeologią, geografją, historią i prehistorią. Obecnie kolekcje wykopalskowe Władysława Czekańskiego stanowią integralną część zbiorów Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. W 1904 r. rodzice zostali przeniesieni do Piły, tak więc w 1908 r. M. Czekańska rozpoczęła edukację w 10-letnim Zakładzie Szkolnym dla dziewcząt (Kaiserin-Auguste-Victoria Schule). Od 1919 r. kontynuowała naukę w Uczelni im. Dąbrowski w Poznaniu, gdzie w 1920 r. otrzymała świadectwo dojrzałości. Uczestnicząc w dalszych zajęciach edukacyjnych w Liceum, w 1921 r. uzyskała świadectwo uprawniające do nauczania wszystkich przedmiotów w szkołach różnego typu. Pracę zawodową rozpoczęła w 1921 r. w prywatnym Gimnazjum i Liceum p.w. Najświętszego Serca Jezusa w Poznaniu, jako nauczycielka geografii, biologii, fizyki i chemii.

W szkole tej pracowała do 1939 roku. Równoległe z pracą w szkole, w latach 1921-1926 studiowała geografję i geologię pod kierunkiem prof. Stanisława Pawłowskiego na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego. Dodatkowym przedmiotem była biologia (zgodnie z koncepcją studiów w Polsce o dwuprzedmiotowym wyższym kształceniu). Efektem studiów była interesująca praca pt. „Stopień zmienienia nazw topograficznych w Polsce północno-zachodniej”. W 1926 r. uzyskała dyplom nauczyciela szkół średnich.

W działalności naukowej Profesor Marii Czekańskiej wydzielić można kilka kierunków badawczych (Kostrzewski A., Piotrowska I., 2011)

- badania aktualnego stanu i wybranych przejawów funkcjonowania wybrzeży południowego Bałtyku,
- prace w zakresie założeń metodologicznych, a głównie metodycznych dydaktyki geografii,
- prace o charakterze popularno-naukowym, upowszechniające wiedzę geograficzną wśród nauczycieli i społeczeństwa.

M. Czekańska w ówczesnych latach była jednym z nielicznych polskich geografów zajmujących się i rozwijających oceanografię. Opracowała nowy podział południowego Bałtyku, który wytyczyła na podstawie kryteriów morfologicznych i batymetrycznych oraz wprowadziła nowe nazwy i pojęcia dotyczące morfologii dna morskiego. Efekty powyższych prac znalazły odzwierciedlenie w dysertacji pt. „Złodzenie Bałtyku”, napisanej pod kierunkiem prof. S. Pawłowskiego, która w 1933 r. umożliwiła jej uzyskanie stopnia naukowego doktora filozofii w zakresie geografii.

Lata okupacji M. Czekańska spędziła włączając się bardzo aktywnie w nurt tajnego nauczania. Początkowo w Poznaniu, następnie w Gimnazjum i Liceum im. St. Batorego w Warszawie oraz w Małej Wsi koło Grójca. W Warszawie uczestniczyła także w pracach naukowych konspiracyjnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich oraz tworzącego się Instytutu Zachodniego. W ramach tej działalności wydała pracę „Ziemie powracające”, która była jedną z trzech tajnie wydanych książek poświęconych ziemiom zachodnim. Po zakończeniu działań wojennych wróciła do Poznania i pracowała w szkolnictwie, obejmując w latach 1945-1946 stanowisko nauczycielki w Gimnazjum i Liceum im. Klauzyny Potockiej oraz równocześnie w Gimnazjum i Liceum im. Generałowej Zamojskiej, które w 1950 r. zmieniło nazwę na Państwową Szkołę Ogólnokształcącą Stopnia Licealnego Numer 2. Jednocześnie M. Czekańska podjęła współpracę z Kuratorium Szkolnego Okręgu Poznańskiego, gdzie w latach 1946-1956 kierowała Ośrodkiem Metodycznym Geografii i Geologii.

W 1947 r. dr M. Czekańska została zatrudniona na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego na stanowisku starszego wykładowcy i prowadziła zajęcia z oceanografią oraz metodyki nauczania geografii. Od 1950 r. uczestniczyła w pracach komitetu redakcyjnego czasopisma „Geografia w Szkole”, a od 1952 r. była członkiem Komisji Programowej Geografii i Geologii. W tym czasie zainteresowania dr M. Czekańskiej koncentrowały się wokół ziem zachodnich. Będąc współautorką „Monografii Odry” (1948), opracowała studium „Obszar ujściowy Odry”, w którym przedstawiła genę Zalewu Szczecińskiego. Studium „Fale burzowe na południowym Bałtyku” (1948), dotyczyło zjawisko fal burzowych i jego wpływu na wybrzeże południowego Bałtyku.

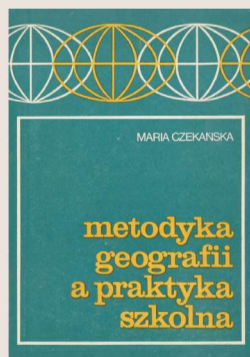
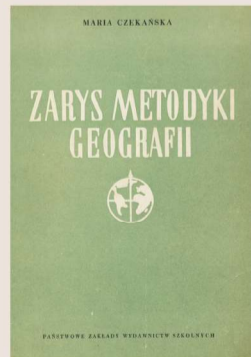
W 1956 r. dr M. Czekańska otrzymała stanowisko adiunkta w Studium Zaocznym Geografii Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UAM w Poznaniu. W 1958 r. została przewodniczącą Wydziału Geografii Szkolnego Towarzystwa Geograficznego, a w 1960 r. na wniosek ministra oświaty powołano ją na stanowisko przewodniczącej Komisji Programowej Geografii oraz Komisji Ocen Podręczników i Szkolnych Pomocy Geograficznych. Wymienione działania łączyła równoległe z pracą w sekcji geografii szkolnej w oddziale poznańskim PTG, którą kierowała do 1957 r.

W 1960 r. w uznaniu wybitnych osiągnięć naukowo-dydaktycznych przyznano dr M. Czekańskiej stanowisko docenta. To umożliwiło objęcie od września 1960 r. stanowiska prodziekana a od 1962 r. dziekana Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UAM.

W 1965 r. powstał Zakład Metodyki Geografii przy Katedrze Geografii Fizycznej UAM, który został przekształcony w 1966 r. w Zakład Geografii Regionalnej i Dydaktyki Geografii. Kierownikiem Zakładu aż do 1971 r. była M. Czekańska. W 1966 r. Rada Państwa przyznała docent Marii Czekańskiej tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk przyrodniczych, który był podsumowaniem i uhonorowaniem całokształtu Jej pracy naukowo-dydaktycznej.

Dorobek prof. M. Czekańskiej liczy około 200 prac z zakresu oceanografii, hydrografii, geografii regionalnej, dydaktyki geografii a także wielu publikacji popularno-naukowych: „Morze i Pomorze; Czechosłowacja; Pomorze Zachodnie, Przyodrze, Pogranicze” (1942); „Norwegia, Szwecja, Finlandia i Dania” (1948), „Nad wodami Bałtyku” (1965). Wyjątkowymi opracowaniami są książki „Z biegiem Odry” (1946), nagrodzona przez Polski Związek Zachodni oraz „Na wielkim szlaku jezior” (1963). Z zakresu geografii regionalnej jej autorstwa są rozdziały w Geografii Powszechnej: „Morze Bałtyckie” (1966), „Archipelag Malajski” (1967), a w nim „Indonezja” i „Filipiny”. Prof. M. Czekańska brała także czynny udział w pracach naukowych i organizacyjnych Komitetu Badań Morza PAN. Efektem prac o tematyce morskiej był artykuł „Ocean światowy”, który stanowił wprowadzenie do pracy prof. Augusta Zierhoffera „Ocean Atlantyki i jego morza” (PWN, 1970). Innym opracowaniem w zakresie geografii regionalnej jest także „Holandia” (1975). Ponadto należy wymienić wybitne opracowanie „Polacy na szlakach świata” (1973), w którym podnosiła wkład polskich geografów w poznawanie różnych obszarów świata oraz kulturę światową. Opracowanie to wydane zostało z okazji ogłoszenia roku 1973, „Rokiem Nauki Polskiej” i obejmowało rozwój podróżnictwa polskiego od XIII w. oraz polskie odkrycia i badania na wszystkich kontynentach i oceanach. Ważną także inicjatywą był rozdział o rozwoju geografii w Wielkopolsce, począwszy od kronikarzy wielkopolskich po czasy obecne, zamieszczony w wielkim dziele „Nauka w Wielkopolsce – przeszłość i teraźniejszość”. Szczególny nurt zainteresowań i prac badawczych prof. M. Czekańskiej stanowiła metodyka i dydaktyka geografii, z zakresu której ukazało się 38 opracowań, 22 edycje podręczników szkolnych napisanych samodzielnie lub we współautorstwie oraz skryptów. Najważniejsze z nich to: „Geografia ogólna” (1946), skrypt dla studentów UAM „Wstęp do geografii regionalnej świata” (1959), „Oceanografia – studium geografii dla studentów UAM” (1959). Podręczniki dla klasy V i VI zostały uznane przez Ministerstwo Oświaty za wyjątkowo dobre i interesujące, dlatego też w latach 1954-1955 przetłumaczono je na języki obce: białoruski, czeski, niemiecki, rosyjski i słowacki, i wydano jako podręczniki dla szkół mniejszości narodowych.

Rozwój teorii dydaktycznych, działalność naukowa i edukacyjna, liczne artykuły, prace metodyczne a także własne doświadczenia były podstawą opracowań: „Metodyka nauczania geografii” (skrypt, UAM 1959) a w kolejnym wydaniu „Zarys metodyki geografii” (1959, wyd. zm. 1964) oraz „Metodyka geografii a praktyka szkolna” (1973). Podręczniki te wypełniły dotkliwą lukę w pracach dydaktycznych w latach powojennych. Wymienione prace stanowiły podstawę kształcenia dydaktycznego w zakresie geografii aż do lat 80-tych XX w., zarówno dla kandydatów dla nauczycieli, jak i czynnych nauczycieli geografii. Uzupełnieniem publikacji były liczne artykuły drukowane w czasopiśmie „Geografia w szkole”. W latach 1975-78 prof. M. Czekańska uczestniczyła także z bardzo dużym zaangażowaniem w pracach UNESCO w ramach polsko-niemieckiej komisji podręcznikowej. W latach 1947-1972 dzięki jej pracy, ogromnych zasług naukowych, dydaktycznych i organizatorskich, dydaktyka geografii zajęła ważną pozycję w uniwersyteckim kształceniu studentów i nauczycieli.

Poza działalnością naukowo-dydaktyczną prof. M. Czekańskiej na szczególną uwagę zasługuje działalność organizacyjna i konsultacyjna w szkolnictwie na wszystkich poziomach edukacyjnych, zarówno w skali lokalnej, ogólnopolskiej i międzynarodowej. W uznaniu za pracę badawczo-dydaktyczną i organizacyjną prof. M. Czekańska otrzymała liczne odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi (w 1938 i w 1957),

Odnakę 1000-lecia Państwa Polskiego, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1968), Medal KEN (1976) oraz Złotą Odnakę Polskiego Towarzystwa Geograficznego (1968) oraz Złotą Odnakę ZNP (1974). W 1979 r. przyznano jej honorowe członkostwo PTG..

Prof. Maria Czekańska w 1972 roku przeszła na emeryturę, niemniej nadal pozostawała aktywna naukowo i publikowała. W 1980 r. wydawnictwo japońskie „Teikoku-Shoin Co. Ltd.” przygotowało i wydało w tłumaczeniu na język japoński książki do geografii wybranych krajów świata. Podręcznikiem reprezentującym Polskę była „Geografia Polski dla klasy VI”, napisany przez prof. Czekańską. W 1983 r. ukazał się nowy podręcznik napisany we współautorstwie z H. Radlicz-Rühlową „Geografia dla klasy VI – Europa i Azja”. Natomiast w 1984 r. „Polska – ziemia i ludzie” (współautor Danuta Przystasz).

9 kwietnia 1991 roku prof. Maria Czekańska zakończyła swoje bardzo aktywne i twórcze życie. Została pochowana na cmentarzu komunalnym Junikowo w Poznaniu. Wykształciła wielu geografów zachęcając ich do rozwoju uzdolnień naukowo-badawczych, dużą wagę przywiązywała do kształcenia nauczycieli, natomiast w Olimpiadzie Geograficznej widziała szansę zainteresowania geografją uczniów szkół średnich

